

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه خوارزمی

دانشگاه خوارزمی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

تصویر لقمان در ادب فارسی (تا قرن هشتم هجری)

استاد راهنما:

دکتر غلامعلی فلاح

استاد مشاور:

دکتر حکیمه دبیران

دانشجو:

زهرا امانی

اسفند ۱۳۹۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱. درآمد.....
۲	۲. مسئله‌ی پژوهش.....
۲	۳. بیان فرضیه‌ها و ضرورت پژوهش.....
۳	۴. پیشینه‌ی پژوهش.....
۴	۵. روش و شیوه‌ی پژوهش.....
۴	۶. ساختار پژوهش.....

فصل اول : معرفی لقمان حکیم

۷	۱.۱.۱. نام لقمان در قرآن.....
۷	۱.۱.۲. سوره لقمان.....
۸	۱.۱.۳. فضائل سوره‌ی لقمان.....
۹	۱.۲.۱. اصل و نژاد لقمان.....
۱۰	۱.۲.۲. پیشه‌ی لقمان.....
۱۲	۱.۲.۳. فرزندان لقمان.....
۱۴	۱.۲.۴. شاگردان لقمان.....
۱۵	۱.۲.۵. پیش‌گویی لقمان.....
۱۶	۱.۲.۶. ثروت لقمان.....
۱۶	۱.۲.۷. نقش انگشتی لقمان.....
۲۲	۱.۲.۸. طول عمر لقمان.....
۲۶	۱.۲.۹. وفات و آرامگاه لقمان.....

- ۲۷ ..... ۳.۱. شباهت‌های شخصیتی با لقمان
- ۲۸ ..... ۱.۳.۱. لقمان بن عاد
- ۲۹ ..... ۲.۳.۱. ازوپ
- ۳۰ ..... ۳.۳.۱. احقار
- ۳۱ ..... ۴.۳.۱. الکمئون
- ۳۱ ..... ۵.۳.۱. بلعام
- ۳۳ ..... ۶.۳.۱. خیرالنساج

فصل دوم: حکمت

- ۳۵ ..... ۱.۱.۲. حکمت چیست؟
- ۳۷ ..... ۲.۱.۲. لقمان نبی بوده یا حکیم؟
- ۳۹ ..... ۳.۱.۲. بندگی لقمان و عوامل آزادی او
- ۴۲ ..... ۱.۳.۱.۲. حکایت دل و زبان
- ۴۴ ..... ۲.۳.۱.۲. حکایت خواجه‌ی لقمان و شرط‌بندی
- ۴۵ ..... ۳.۳.۱.۲. حکایت کاشتن جو به جای گندم
- ۴۶ ..... ۴.۳.۱.۲. حکایت خوردن میوه‌ی تلخ
- ۴۷ ..... ۵.۳.۱.۲. حکایت حسادت غلامان به لقمان
- ۴۸ ..... ۴.۱.۲. چرا و چگونه به لقمان حکمت داده شد؟
- ۵۰ ..... ۱.۲.۲. تأثیر حکمت لقمان در ادب فارسی
- ۵۰ ..... ۱.۱.۲.۲. حکمت لقمان و مثل زدن به آن
- ۵۵ ..... ۲.۱.۲.۲. برتری دادن ممدوح
- ۵۷ ..... ۳.۱.۲.۲. سوگند خوردن
- ۵۸ ..... ۴.۱.۲.۲. خصائل اخلاقی و سایر موارد

۵۹	.....	۲.۲.۲	پندنامه‌ی لقمان
۶۱	.....	۳.۲.۲	سخنان حکیمانه‌ی لقمان
۶۱	.....	۱.۳.۲.۲	توحید و نفی شرک
۶۲	.....	۲.۳.۲.۲	بی‌ارزشی دنیا و فراموش نکردن آخرت
۶۴	.....	۳.۳.۲.۲	نماز و عبادت
۶۵	.....	۴.۳.۲.۲	صبر
۷۰	.....	۵.۳.۲.۲	کبر و غرور
۷۱	.....	۶.۳.۲.۲	اعتدال و میانه‌روی
۷۲	.....	۷.۳.۲.۲	حکمت و خرد
۷۶	.....	۸.۳.۲.۲	مجالست کردن و دوستی
۷۹	.....	۹.۳.۲.۲	قناعت، روزه‌داری و صدقه
۸۰	.....	۱۰.۳.۲.۲	مرگ، گذشت عمر، تفکر و یقین
۸۱	.....	۱۱.۳.۲.۲	خصائل نیک

فصل سوم: تصویر لقمان در شعر فارسی

۸۴	.....	۱.۳	لقمان حکیم در شعر شاعران
۸۴	.....	۲.۳	تشبیه
۸۴	.....	۱.۲.۳	«مشبه به»، لقمان
۸۵	.....	۱.۱.۲.۳	«وجه شبه»: سخندانی
۸۵	.....	۲.۱.۲.۳	«وجه شبه»: دانایی
۸۵	.....	۳.۱.۲.۳	«وجه شبه»: حکمت
۸۶	.....	۴.۱.۲.۳	«وجه شبه»: طول عمر
۸۶	.....	۵.۱.۲.۳	«وجه شبه»: سخاوت

۸۷	..... ۳. ۲. ۱. ۶. «وجه شبه»: برگزیدگی
۸۷	..... ۳. ۲. ۲. «مشبه» حکمت‌های لقمان، خانه لقمان و خود لقمان
۸۸	..... ۳. ۳. تلمیح
۸۸	..... ۳. ۳. ۱. حکمت لقمان
۹۱	..... ۳. ۳. ۲. بندگی و آزادی لقمان
۹۲	..... ۳. ۳. ۳. صبر لقمان
۹۲	..... ۳. ۳. ۴. سخاوت لقمان
۹۴	..... ۳. ۳. ۵. طول عمر لقمان
۹۴	..... ۳. ۳. ۶. پندنامه‌ی لقمان
۹۵	..... ۳. ۳. ۷. صلاح کار
۹۶	..... ۳. ۴. جناس
۹۷	..... ۳. ۵. مراعات النظیر
۹۸	..... ۳. ۵. ۱. نام پیامبران
۹۹	..... ۳. ۵. ۲. نام بزرگان علم
۹۹	..... ۳. ۵. ۳. نام افراد مشهور
۱۰۰	..... ۳. ۵. ۴. سخاوت لقمان
۱۰۱	..... ۳. ۶. تکرار
۱۰۱	..... ۳. ۶. ۱. تکرار کلمات علم و حکمت و عقل
۱۰۲	..... ۳. ۶. ۲. تکرار کلمات لقمان و لقمه
۱۰۲	..... ۳. ۶. ۳. تکرار کلمات صبر و عمر
۱۰۳	..... ۳. ۶. ۴. تکرار کلمات مایه و پایه

سخن آخر

۱۰۵	نتیجه گیری
۱۰۸	فهرست منابع و مأخذ

سپاس نامه

خدا را سپاس می‌گویم جهت آفرینش علم و دانش و اینکه مقدمات گام برداشتن مرا در این مسیر فراهم نمود. به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بسی شایسته است از استادان فاضل گروه زبان و ادبیات فارسی، به پاس لطف بی‌دریغشان تشکر نمایم. به خصوص از استادان فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر غلامعلی فلاح که راهنمای بنده در این کار بودند و با پیشنهاد خوبشان مرا در انتخاب موضوع یاری نمودند و سرکار خانم دکتر حکیمه دبیران که زحمت مشاوره‌ی این طرح را تقبل نمودند و مشورت با ایشان نقطه‌ی شروعی برای انجام کار شد، از صمیم قلب تشکر می‌کنم. از همسر آقای فریدون خدابنده‌لو و فرزندانم شهره و محمدرضا که در طول این مسیر همواره موجبات آرامش و آسایش فکری را برایم فراهم نمودند و مرا یاری دادند سپاسگزاری می‌کنم. در خاتمه از دوست عزیزم خانم مریم عندلیب که همواره یاورم بوده و از هیچ کمکی به این حقیر دریغ ننموده نهایت قدردانی را دارم.

حکیده

یکی از شخصیت‌های مهم و محبوب قرآن کریم و فرهنگ اسلامی، لقمان حکیم است. سوره‌ی لقمان در قرآن، بدون اینکه پیشینه و صحنه‌های گوناگون زندگی وی را ذکر نماید توجه محقق ادبی را بر این نکته جلب می‌کند که حتماً این نام خاص در میان اعراب تازه مسلمان یا دست کم یهودیان حجاز شناخته بوده است. پندهای لقمان و نیز بازتاب نام او در کنار مفاهیمی چون: حکمت، سخاوت، صبر، بندگی، آزادی و طول عمر در نظم و نثر فارسی، نگارنده را به سوی شناخت شخصیت و زمانه و زمینه‌ی زندگانی وی سوق می‌دهد تا دریابد کدام شاعران و نویسندگان، چرا و چگونه بر اساس شخصیت و ویژگی‌های اخلاقی یا داستان‌های مربوط به آن حضرت، به هنرنمایی و مضمون آفرینی پرداخته‌اند. این نوشتار از سه فصل اصلی تشکیل شده است: ۱. معرفی لقمان، ۲. حکمت، ۳. تصویر لقمان در شعر فارسی. در فصل اول به معرفی لقمان بر اساس تفاسیر، کتب تاریخی و قصص پرداخته شده است، سپس به معرفی افرادی پرداخته است که از نظر وجوه گوناگون شخصیتی با او یکی پنداشته شده‌اند. در فصل دوم ابتدا به تعریف واژه‌ی حکمت پرداخته شده است، آنگاه در مورد حکیم بودن لقمان، بردگی و آزادی او سخن رفته است. سپس درباره‌ی خصوصیات اخلاقی و رفتاری لقمان که موجب راه‌یابی او به نظم و نثر فارسی شده است مطالبی آمده است. بخش سوم نشان می‌دهد که چگونه لقمان و صفات نیک او دستمایه‌ی مضمون آفرینی و آفرینش آرایه‌های ادبی در میان گویندگان و سرایندگان گردیده است.

کلید واژه‌ها: لقمان، حکمت، نبوت، پند، ادبیات فارسی تا قرن هشتم، مضمون آفرینی.

تقدیم بہ

پدرو مادر عزیزم

کلیات

۱. درآمد

لقمان حکیم برده‌ای سیاه از مردمان مصر بود، که در زمان حضرت داود(ع) می‌زیست، نسبتش به حضرت ابراهیم(ع) و حضرت ایوب(ع) می‌رسد. با وجود چهره‌ی سیاه و نازیبا دلی پاک و ضمیری روشن داشت، از همان آغاز به آیین راستی سخن می‌گفت و امانت را به خیانت نمی‌آلود و در اموری که به او مربوط نبود مداخله نمی‌کرد؛ مغزی متفکر داشت بیشتر اوقات خود را به سکوت می‌گذراند، از جهان و حوادث آن عبرت می‌آموخت و برای تزکیه‌ی نفس خود تجربه کسب می‌کرد؛ از کامیابی دنیا شاد و مغرور نمی‌شد و از ناکامی آن اندوهگین نبود؛ صبر و شکیبایی در همه‌ی امور سرآمد و زبانزد بود، بندگی محض در برابر پروردگار در وجود او کاملاً آشکار بود.

لقمان بخاطر این سیر و سلوک و روش پسندیده لیاقت پوشیدن لباس حکمت را یافت و سیل حکمت و نور معرفت بصورت بیان بر زبانش جاری شد. قرآن مجید از او به بهترین وجه یاد نموده و در پیشوایان بشر، او را یکی از بزرگترین راهنمایان توحید می‌داند، و به شخص پیامبر(ص) دستور می‌دهد که آن بزرگ مرد را یاد آورده و به مسلمین گوشزد نماید.

همین امر موجب گردید تا سخنان گوهربار و نفیسیش در اکناف و اطراف عالم سرمایه‌ی اعتبار و آرایش خرد گردد و ارباب ذوق و حال پروانه‌وار دور شمع معرفتش گرد آیند.

در نوشتار حاضر سعی شده تا تصویر لقمان در ادب فارسی از ابتدا تا پایان قرن هشتم هجری مورد تحقیق و بررسی قرار گیرد و مشخص شود که لقمان در چه قرنهایی توانسته حضور بیشتری را در ادب فارسی داشته باشد و این حضور توسط کدام یک از شاعران و نویسندگان ما متجلی‌تر شده است، و چه خصوصیتی در لقمان وجود داشته که موجبات راهیابی او را به ادب فارسی فراهم کرده است.

همچنین قصد بر این است تا صنایع لفظی و معنوی پرکاربرد را در ابیاتی که در ارتباط با این موضوع سروده شده مورد مطالعه قرار گیرد و هریک از این موارد با ذکر ابیاتی به عنوان نمونه مطرح شود.

لازم به ذکر است با توجه به وسعت و گستردگی ادبیات فارسی، دسته‌ای از متون مورد بررسی قرار گرفته که نسبت به سایر متون معتبرتر و قابل دسترس‌تر بوده‌اند.

۲. مسئله‌ی پژوهش

پرسش‌هایی که از دلایل اصلی برای انجام این پژوهش محسوب می‌شود در واقع این نوشتار در صدد پاسخ‌گویی به آنهاست، چنین مطرح می‌شود:

لقمان کیست؟ آیا لقمان وجود تاریخی دارد یا خیر؟ لقمان فردی حکیم بوده یا پیامبر؟ سبب شهرت لقمان در ذهن و زبان ایرانیان به خصوص در ادبیات فارسی چه می‌باشد؟ لقمان چه جایگاهی در ادب فارسی دارد؟ به تعبیر دیگر آیا ادبیات لقمان را برجسته کرده یا شخصیت خود اوست که موجب راهیابی‌اش در ادب فارسی شده؟ تصویر لقمان در چه دوره‌هایی بیشترین بازتاب را در ادب فارسی داشته است؟

۳. بیان فرضیه‌ها و ضرورت پژوهش

با توجه به اینکه برای یک پژوهشگر مبتدی باید موضوعی انتخاب شود که تقریباً بکر باشد تا بتواند به آسودگی سخن بگوید و هم از تکرار جلوگیری به عمل آید. لذا با راهنمایی استادان بزرگوار موضوع بررسی شخصیت لقمان در آثار ادب فارسی تا پایان قرن هشتم هجری انتخاب گردید.

فرضیه‌هایی که هنگام پژوهش ذهن را به خود مشغول می‌کند اینگونه مطرح می‌شود

که:

لقمان شخصیت بارز و برجسته‌ی قرآن است و انسانی کامل می‌باشد که در تاریخ از او بسیار یاد شده وی از دانشمندان دورانیش و حکیمان فرزانه‌ی جهان بشریت است. نصایحی را خداوند بر زبان او جاری ساخته که تا روز بازپسین می‌تواند راه‌گشای بشر باشد. بنابراین همین خصوصیات موجب شد تا نه تنها در جامعه‌ی آن زمان بلکه در دوره‌های بعد و حتی در آثار نویسندگان و شاعران ادب فارسی هم راه پیدا کند، مخصوصاً در آثار شاعران و نویسندگان قرنهای پنجم، ششم و هفتم هجری بیشتری بازتاب پیدا کرده است و نصایح ارزشمند او به فرزندش تأثیر به‌سزایی در آثار ادب فارسی داشته است و نویسندگان از این سخنان حکیمانه بهره‌مند شده‌اند.

۴. پیشینه‌ی پژوهش

پژوهشی که به معنای دقیق کلمه پیشینه‌ای برای نوشتار حاضر محسوب شود انجام نگرفته است. اما مقاله‌ی «لقمان حکیم» زرین کوب می‌تواند پیشینه‌ای برای فصل اول این نوشتار باشد که البته در مقیاسی جامع‌تر و گسترده‌تر نوشته شده؛ مقاله‌ی «بررسی شخصیت تاریخی لقمان حکیم» موحدی هم تا حدودی پیشینه‌ای برای فصل اول می‌تواند محسوب شود؛ مقاله‌های دیگری تحت عنوان «استقرار آرا لقمان» از محمد دامادی که به سخنان لقمان در آثار غزالی توجه داشته و «سعدی شیرازی و لقمان حبشی» از محمد زرنگار که داستانهای لقمان را در آثار سعدی خاطر نشان کرده است و «صد پند لقمان حکیم» از حسین نخجوانی که برگردان عربی نصایح لقمان به فرزندش می‌باشد.

کتاب‌های هم نوشته شده بیشتر معرفی لقمان و پندهای او را دربر می‌گیرند از آن جمله می‌توان «زندگانی لقمان حکیم»، «حکایت انتباهی لقمان حکیم»، «چهره‌ای از شخصیت انسان-لقمان حکیم»، «موعظه‌های لقمان حکیم» و نمونه‌هایی دیگر از این قبیل را نام برد.

با توجه به بررسی‌های انجام گرفته مشخص گردید که پایان‌نامه‌ای هم تا کنون در مورد لقمان نوشته نشده است.

۵. روش و شیوه‌ی پژوهش

روش به کار رفته در این پایان‌نامه روش توصیفی و تحلیلی است. بدین گونه که ابتدا منابع و مباحث نظری مورد نیاز که شامل کتاب‌ها و مقاله‌ها می‌شد با راهنمایی استادان محترم تهیه و مطالعه شد و نکات لازم به صورت برگه‌نویسی استخراج گردید و در موضوعات متناسب دسته‌بندی شد. سرانجام در پرداخت نهایی آن مطالب مورد استفاده قرار گرفت. لازم به یادآوری است که با توجه به گستردگی مطالب فقط برخی از آنان مورد استفاده قرار گرفته است.

۶. ساختار پژوهش

متن اصلی نوشتار در سه فصل طرح‌ریزی شده است که مطالب ارائه شده در هر یک از این فصل‌ها به شرح زیر می‌باشد.

در قسمت ابتدای کار بعد از درآمد که شامل معرفی لقمان به صورت مختصر می‌باشد مباحثی در مورد پژوهش آمده عبارت است از: خلاصه‌ای از مسئله‌ی مورد پژوهش، بیان فرضیه‌ها و ضرورت پژوهش، معرفی پیشینه‌ی پژوهش، بیان روش و شیوه‌ی به کار گرفته شده در این پژوهش و بیان ساختار پژوهش.

فصل اول: در سه بخش طراحی شده، که بخش اول آن به بررسی نام لقمان در قرآن و درباره‌ی سوره‌ی لقمان و فضائل خواندن آن سوره نوشته شده و بخش دوم به معرفی لقمان در متون می‌پردازد که شامل اصل و نژاد لقمان، پیشه‌ی لقمان، فرزندان لقمان، شاگردان لقمان، پیش‌گویی، ثروت، نقش انگشتی، طول عمر و بالاخره وفات و آرامگاه لقمان

می‌باشد. و بخش سوم معرفی اشخاصی که تا حدودی شباهت‌هایی با لقمان دارند که این افراد عبارتند از: «لقمان بن عاد»، «ازوپ»، «احیقار»، «الکمئون»، «بلعام» و «خیرالنساج».

فصل دوم: این فصل در مورد حکمت لقمان و اندرزهایش می‌باشد، در این فصل ابتدا واژه‌ی حکمت معنی شده سپس در مورد اینکه لقمان حکیم بوده یا نبی مطالبی آورده شده، حکایاتی که سبب شده تا لقمان از بردگی نجات پیدا کند آورده شده و سپس چگونگی عطای حکمت به لقمان مطرح گردیده و در بخش دوم سخنان و مواعظ حکیمانه لقمان به تفکیک مطرح گردیده است.

فصل سوم: تصویر لقمان در شعر شاعران مورد بررسی قرار گرفته است و مشخص گردید مواردی که بیشتر مورد توجه شاعران قرار گرفته عبارت است از: «تشبیه»، «وجه شبه‌های متفاوت»، «تلمیح» به داستانهای گوناگون، «مراعات نظیر»، «تکرار» و «جناس».

فصل پایانی و سخن آخر که شامل نتایج به دست آمده از پژوهش می‌باشد.

فصل اول :

معرفی لقمان حکیم

۱.۱.۱. نام لقمان در قرآن

نام لقمان علاوه بر آنکه نام یکی از سوره‌های قرآن است دو بار هم در همین سوره نام او ذکر شده است، بار اول در آیه‌ی ۱۲ و بار دوم در آیه ۱۳ سوره لقمان.

«وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ...»

(سوره لقمان، آیه ۱۲)

«وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ...»

(سوره لقمان، آیه ۱۳)

این نشان دهنده‌ی آن است که خداوند خواسته تا نام او در کتاب آسمانی، جهانی و جاودانی شود تا برای همیشه در اذهان ماندگار ماند.

۱.۱.۲. سوره لقمان

سی و یکمین سوره قرآن، به نام سوره لقمان است این سوره بعد از سوره روم و قبل از سوره سجده قرار گرفته و بنا به گفته‌ی مفسران سوره‌ای است مکی مگر سه آیه از آن که در مدینه به پیامبر اکرم (ص) نازل شده است، آیات ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ «وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَ»، همچنین این سوره سی و چهار آیه و پانصد و دو کلمه و دو هزار و صد و ده حرف می‌باشد.

در کشف‌الاسرار و عدة‌الابرار اینگونه آمده: «حسن گفت: جمله سوره مکی است مگر یک آیت: «الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ» از بهر آنکه فرض نماز و فرض زکوة بمدینه فرود آمد، و در این سوره منسوخ نیست. مگر این کلمات: «وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزَنكَ كُفْرُهُ» این قدر از آیات منسوخ است بآیت سیف و باقی آیت محکم است.»

(مبیدی: ۱۳۷۵، صص ۴۸۳-۴۸۴)

همچنین درباره‌ی تعداد آیه‌های این سوره اختلاف نظرهایی وجود دارد، چرا که عدّه‌ای «الم» را یک آیه به حساب می‌آورند و عدّه‌ای آن را آیه در نظر نمی‌گیرند در این

رابطه گفته شده عدد آیات این سوره از نظر اهل حجاز ۳۳ آیه و از نظر دیگران ۳۴ آیه دانسته‌اند، قراء کوفه «الم» را یک آیه و قراء بصره و شام «مخلصین له الدین» را آیه می‌دانند.»

(طبرسی: ۲۵۳۶، ص ۱۵۷)

۱.۱.۳. فضائل سوره‌ی لقمان

قرآن کریم همواره پیام‌آور سعادت برای انسان‌ها بوده است، سوره‌ی لقمان متضمن اصول اساسی زندگی این جهان است و بر توحید و نیکوکاری تأکید بسزائی دارد و متضمن خیر و صلاح بشر و موجب حصول سعادت دنیا و آخرت می‌باشد؛ علاوه بر این برای تلاوت این سوره فضائلی در نظر گرفته شده است.

«خبر است از مصطفی علیه السلام که او گفت هر که سوره‌ی لقمان بخواند به عدد هر درخت که در جهان است وی را ثوابی در دیوان بنویسند.»

(ابوبکر عتیق نیشابوری: ۱۳۸۱، ص ۱۹۰۲)

همچنین آورده شده «ابی بن کعب از پیامبر (ص) روایت کند که فرمود آنکس که سوره لقمان را بخواند در قیامت لقمان با او دوست بوده و ده برابر اجر آنکسی که بخوبیها عمل کرده و از بدیها دوری نموده به او پاداش داده می‌شود.»

(طبرسی: ۲۵۳۶، ص ۱۵۷ و میدی: ۱۳۷۵، ص ۴۸۴)

و باز هم گفته شده «محمد بن جبیر عزرمی از پدرش و او از امام باقر (ع) روایت کرده که فرمود آنکه سوره لقمان را در هر شب بخواند خداوند سی فرد از ملائکه را بر او می‌گمارد و تا بصبح او را از شرور شیطان حفظ نمایند و اگر در روزش قرائت کند آنان تا غروب از شرور شیطان و یاران حفظش خواهند نمود.»

(طبرسی: ۲۵۳۶، ص ۱۵۷)

۱.۲.۱. اصل و نژاد لقمان

در مورد اصل و نژاد لقمان سخنان گوناگونی نقل شده است؛ او را از مردمان سودان، ایله^۱، نوبه^۲ و حبشه می‌دانند؛ همگی بر این عقیده‌اند که برده‌ای سیاه، درشت اندام و دارای لبانی کلفت بوده و در زمان حضرت داود(ع) تا زمان حضرت یونس (ع) زندگی کرده است.

در «فرهنگ فارسی دهخدا» آمده اصلش حبشی بوده و در روزگار داود علیه السلام می‌زیسته و در فرهنگ نظام فارسی گفته شده: «لقمان از ایلد بود».

(داعی الاسلام: ۱۳۶۴، جلد ۴، ص ۴۹۱)

همچنین «خزائلی» در اعلام قرآن می‌گوید لقمان در نظر ارباب قصص مردمی از نژاد سیاه معرفی می‌شود که از اهل سودان مصر بود، و او را با عور بن ناهور بن تارح یعنی عموزاده‌ی حضرت ابراهیم(ع) است و او را خواهرزاده یا خاله‌زاده ایوب(ع) هم پنداشته‌اند. (خزائلی: ۱۳۷۱، ص ۵۳۵)

و در تفاسیر هم درباره‌ی اصل و نسب او اینگونه آمده که:

«لقمان مردی بود در روزگار داود النبی علیه السلام بنده‌ای حبشی بود.»

(سورآبادی: ۱۳۸۱، ص ۱۹۰۵)

و در مجمع‌البیان هم به این موضوع اشاره شده که: «بنده‌ای از بندگان خدا بود از نژاد حبشی با صورتی سیاه و لبان کلفت در زمان داود پیامبر(ع) می‌زیسته. از وهب نقل شده که لقمان پسر خواهر ایوب(ع) و از مقاتل آمده که پسرخاله‌ی ایوب(ع) بوده است.»

(طبرسی: ۲۵۳۶، ص ۱۷۰)

میبدی به این مطلب اشاره کرده که: «غلامی سیاه بود نوبی، ستبر لب، بزرگ بینی،

زفت ساق، ستبر گردن، بلند بالا و...»

(میبدی: ۱۳۷۵، ص ۴۸۹)

۱- شهر بندی کنار دریا نزدیک مصر در سرزمین فلسطین. همان، ج ۵

۲- ایالتی در شمال شرق کشور سودان. همان، ج ۶